

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ОСВІТИ, ДУХОВНОГО І КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ОСОБИСТІСНИХ РИС НА АВИТАЛЬНУ АКТИВНІСТЬ СТУДЕНТІВ

О. Г. Александрова, м. Херсон

Розглядається взаємозв'язок особистісних рис студентів і їхньої авітальної активності.

Ключові слова: авітальна активність, види емоцій, особистісні риси.

Рассматривается взаимосвязь личностных черт студентов и их авитальной активности.

Ключевые слова: авитальная активность, виды эмоций, личностные черты.

The connection between students' personal features and their avital activity is revealed in this article.

Key words: avital activity, kinds of emotions, personal features.

Проблема. Сучасні темп і ритм життя, емоційна напруженість, складнощі самореалізації спричинюються до психологічного напруження людини, яке певною мірою потребує вивільнення. Таке вивільнення може відбуватися завдяки простим життєвим актам – диханню, рухливості, сексуальній активності тощо, адже вітальна активність є природною для людини. Коли ж вивільнення психологічного напруження природним шляхом порушується, стають можливими адиктивні форми поведінки (алкоголізація, наркотизація, ризикована поведінка щодо ВІЛ/СНІДу, суїцидальні спроби) та деякі більш соціально прийнятні варіанти поведінки, що виявляються у схильності до ризику (екстремальний спорт, екстремальні розваги, необгрунтований ризик, перевищення швидкості та ін.). Такі форми поведінки на сьогоднішній день досить поширені і серед молоді, і серед дорослої аудиторії. Тому проблема дослідження ризикованої поведінки студентів як найбільш перспективної і численної групи молоді досить актуальна.

Психологія ризикованої поведінки вивчається під кутом зору: 1) поведінки людини в екстремальних ситуаціях (екстремальна психологія, для потреб військових підрозділів, МНС); 2) формування безпечної поведінки молоді для запобігання поширенню ВІЛ/СНІДу (психологія виховання і профілактичної роботи), а також 3) аутоагре-

сивної та парасуїцидальної поведінки (потреба в гострих відчуттях). Нас цікавить третя позиція наведеного переліку, тобто поведінка людей, які можуть ризикувати саме заради гострих відчуттів. Деякі дослідники характеризують таку поведінку особистості як аутоагресивну чи парасуїцидальну, називаючи її авітальною активністю (такою, що суперечить життю). За визначенням Е. Шнейдмана, це люди, що заграють зі смертю, свідомо прагнуть до невиправданого ризику, навмисно вдаючись до дій з низькою ймовірністю виживання [1]. Цю проблему вивчали К. Меннінгер, Т. В. Корнілова, Д. В. Колесов, О. Ренн, Ю. Р. Вагін, А. Г. Амбрумова, В. О. Тихоненко та інші дослідники [2–6].

Мета статті: дослідити прояви схильності до невиправданого ризику у студентської молоді, що може призводити до авітальної активності. Відповідно до мети було поставлено такі завдання: 1) визначити психологічні детермінанти схильності до ризику; 2) з'ясувати рівень схильності студентської молоді до ризику й особистісні риси, що зумовлюють ризиковану поведінку.

Гіпотеза нашого дослідження полягала в тому, що схильність до невиправданого ризику може діагностуватися у студентському віці і що є певні особистісні риси, котрі впливають на ступінь вираженості цієї схильності.

У дослідженні взяли участь студенти 1-го курсу Херсонського державного університету. Вибірка складалася з 28 осіб – 26 дівчат і 2 хлопців. Вік випробуваних – від 17 до 19 років.

Для експериментального дослідження було обрано такі методики: 1) “Потреба в пошуках відчуттів” (автор – М. Цукерман) – діагностує рівень потреби у відчуттях різного роду та спрямованості; 2) “Виявлення суїцидального ризику” (автори – Н. Шавровська, О. Гончаренко, І. Мельникова) – виявляє аутоагресивні тенденції; 3) Тест емоційної спрямованості (автор – Б. Додонова) – діагностує 10 видів емоцій та їх домінування; 4) Особистісний опитувальник FPI; 5) кореляційний аналіз.

Первинні результати емпіричного дослідження було піддано кількісній та якісній обробці (табл. 1). Виявилось, що кожен другий респондент має високий рівень вираженості **потреби в пошуках відчуттів**; ще майже стільки ж опитаних (46,4 %) – середній. У контексті нашого дослідження особливий інтерес становлять особи з високим рівнем такої схильності. Як показали результати, серед студентської молоді високий рівень потреби в переживаннях емоцій сильної інтенсивності. Отже, студенти прагнуть гострих відчуттів, що штовхає їх часом до небезпечних з погляду інстинкту самозбереження вчинків. Проте не слід забувати про вікові особливості цієї групи молоді, що частково пояснює такий стан речей.

Таблиця 1

**Потреба студентської молоді в пошуках відчуттів
(за тестом М. Цукермана)**

Рівень потреби	Кількість випробуваних (n)	Частка у вибірці (%)
високий	14	50,0
середній	13	46,4
низький	1	3,6

Цікавими видаються і результати вивчення *схильності студентської молоді до суїцидального ризику* (табл. 2). Основну увагу було зосереджено на чинниках, які, на наш погляд, найчастіше можуть призводити до неусвідомлених пошуків смерті: добровільний відхід із життя, втрата сенсу життя, почуття неповноцінності, проблема вибору життєвого шляху. Про потребу у формуванні антисуїцидальних чинників заявили 4 особи (14 %) з 28-ми опитаних. Серед найбільш напружених вони назвали такі чинники: сімейні негаразди, втрата сенсу життя, проблема вибору життєвого шляху. Ці респонденти потребують негайної допомоги щодо зняття небезпечного стресогенного напруження.

Таблиця 2

**Рівень схильності студентської молоді до суїцидального ризику
(за методикою Н. Шавровської та ін.)**

Чинники суїцидального ризику	Потрібна особлива увага		Потрібне формування антисуїцидальних чинників	
	кількість випробуваних (n)	частка (у %)	кількість випробуваних (n)	частка (у %)
алкоголь, наркотики	—	0	—	0
нещаслива любов	4	14,0	—	0
протиправні дії	1	3,6	—	0
гроші і пов'язані з ними проблеми	—	0	—	0
добровільний відхід із життя	5	18,0	—	0
сімейні негаразди	5	18,0	1	3,6
втрата сенсу життя	2	7,0	1	3,6
почуття неповноцінності, потворності	2	7,0	—	0
проблема вибору життєвого шляху	9	32,0	2	7,0
стосунки з іншими людьми	2	7,0	—	0

А ще чимало молодих людей потребують особливої уваги і психологічної допомоги для профілактики ризикованої поведінки, яка може призвести до непоправних наслідків. Найбільш напруженим чинником для цієї групи випробуваних виявилася проблема вибору життєвого шляху. Хоч ця проблема є цілком природною для даної вікової категорії, але таке напруження не можна вважати нормальним. До досить напружених було віднесено також й інші чинники, зокрема добровільний відхід із життя (18 % респондентів), сімейні негаразди (18 %) і нещасливу любов (14 %). Тривогу викликає показник добровільного відходу із життя. Вважаємо, що респонденти, які наголосили на цьому чиннику, також потребують належного психологічного консультування, аби послабити надмірне напруження, що може призводити до авітальної активності.

З огляду на результати дослідження емоційного стану респондентів досить складно виділити певну, конкретну **емоційну спрямованість** студентської молоді. Серед провідних емоцій випробувані найчастіше називали гедоністичні, альтруїстичні, пугнічні та комунікативні. За винятком альтруїстичних, усі інші види емоцій виглядають досить логічними під кутом зору вікових особливостей досліджуваної групи. Найрідше студенти обирали естетичні емоції.

Відповідно до мети дослідження нас насамперед цікавлять **пугнічні емоції**. Вони потрапляють у число провідних, але не є домінуючими. Тобто певна частина молоді потребує гострих переживань, але ми не можемо однозначно стверджувати, що це лише вікова особливість. Скоріше можна говорити про особистісні риси, які зумовлюють потребу в переживанні таких почуттів.

З огляду на результати **Особистісного опитувальника FPI** найбільш характерними для нашої вибірки є такі шкали тесту: відкритість, дратівливість, реактивна агресивність (високі показники) та сором'язливість, маскулінізм-фемінізм, урівноваженість (низькі показники).

На основі **кореляційного аналізу** даних було визначено значущі коефіцієнти кореляції (за вірогідності стандартної похибки $p < 0,050$).

Позитивні коефіцієнти кореляції отримано:

– між показниками шкали “товариськість” і чинником “гроші й пов’язані з ними проблеми” (0,57). Це означає, що намагання спілкуватися та переживати емоції від спілкування поєднуються у свідомості студентів з потребами в грошах. Маємо досить логічний (сучасний) погляд на існуючий стан речей;

– між рівнем реактивної агресивності і глоричною емоційною спрямованістю (0,50). Цей взаємозв’язок теж досить логічний, оскільки потреба у самоствердженні потребує певної активності й агресивності (тому ці показники й пов’язані);

– між рівнем реактивної агресивності і чинником “почуття неповноцінності, потворності” (0,38). Виходить, що людина, яка сприймає себе як неповноцінну, може приховувати такі переживання за агресивною манерою поведінки. Таке поєднання видається дуже небезпечним, тому що може призводити до ризикованої, необдуманого поведінки;

– між показниками шкали “відкритість” і чинником “протиправні дії” (0,48). Такі результати досить несподівані і потребують належного обґрунтування (утім, це вже тема для подальших досліджень);

– між праксичною емоційною спрямованістю і чинником “гроші й пов’язані з ними проблеми” (0,49). Це також, певною мірою, несподіваний зв’язок, що потребує подальшого вивчення;

– між глоричною емоційною спрямованістю і чинником “добровільний відхід із життя” (0,41). Як бачимо, добровільна відмова від життя може бути використана як акт самоствердження в молодому віці. Ці показники видаються тривожними, адже показують можливий негативний шлях самоствердження особистості;

– між глоричною емоційною спрямованістю і чинником “почуття неповноцінності, потворності” (0,39). Такі результати підтверджують, що люди, відчуваючи власну неповноцінність, прагнуть до самоствердження всіма можливими способами. Для них оцінки з боку оточення дуже важливі – звідси й гіпертрофоване прагнення до самоствердження;

– між показниками потреби в переживанні відчуттів і гностичною емоційною спрямованістю (0,40). Такий досить логічний взаємозв’язок ілюструє, що пізнання чогось нового – це також емоційно забарвлений процес;

– між показниками за шкалою “комунікативність” і чинниками “нещаслива любов” (0,43) та “протиправні дії” (0,46); між естетичною емоційною спрямованістю і чинником “протиправні дії” (0,42). Ці показники ми не характеризуватимемо, оскільки вони не становлять предметного інтересу в контексті досліджуваного питання;

– між чинниками “добровільний відхід із життя” і “почуття неповноцінності, потворності” (0,38). Такий зв’язок цілком логічний; він ілюструє можливий стресогенний чинник, що може призводити до суїцидальної поведінки;

– між статтю респондентів і чинником “алкоголь, наркотики” (0,40). Як бачимо, що дорослішими стають студенти, то більше їх цікавить і хвилює ця тема.

Негативні коефіцієнти кореляції виявлено:

– між показниками за шкалою “спонтанна агресивність” і альтруїстичною емоційною спрямованістю (-0,40). Це цілком логічний

зв'язок, що пояснює співіснування цих двох феноменів у людській особистості;

– між показниками шкали “товариськість” і чинниками “добровільний відхід від життя” (-0,40) та “втрата сенсу життя” (-0,40). На наш погляд, ці чинники пов'язані між собою, оскільки втрата сенсу життя часто тягне за собою суїцидальну поведінку. Також цілком логічним виглядає і зв'язок із прагненням до спілкування. Люди, що переживають втрату сенсу життя, почуваються самотніми і не прагнуть до емоційно насиченого спілкування; зазвичай вони, навпаки, усамітнюються. Така особливість відкриває один із шляхів подолання проявів схильності до ризикованої поведінки;

– між акзитивною емоційною спрямованістю і показниками тесту М. Цукермана (-0,40). Із цього взаємозв'язку випливає, що потреба в переживанні гострих відчуттів найменш притаманна людям, які схильні до накопичення і колекціонування. Виходить, вони створюють для себе певні “якори”, які додають у тяжкі хвилини стійкості й належної опірності. Також виявлено зв'язок із гностичними емоціями (-0,50) і чинником “алкоголь, наркотики” (-0,50);

– між праксичною емоційною спрямованістю і чинником “втрати сенсу життя” (-0,40). Зрозуміло, що праксично спрямована людина також виявляє життєву стійкість і рідко наближається до протилежного полюса – втрати сенсу життя;

– між показниками за шкалою “комунікативність” і тестом М. Цукермана (-0,40). Отже, під час повноцінного емоційно забарвленого спілкування людина переживає зазвичай такі значущі для себе відчуття, що не потребує додаткового “адреналіну”;

– між показниками за шкалою “комунікативність” і чинниками “втрати сенсу життя” (-0,60) та “проблема вибору життєвого шляху” (-0,40). Це цілком логічні коефіцієнти кореляції, що скоріше ілюструють способи подолання кризової ситуації;

– між естетичною емоційною спрямованістю і чинником “проблема вибору життєвого шляху” (-0,50). Такі результати не зайве враховувати в корекційній роботі з особами, схильними до парасуїцидальної поведінки. У разі виникнення проблеми самовизначення, можливо, проявляється певна тунельність мислення та сприймання, тому естетична спрямованість втрачає свою актуальність;

– між показниками за тестом М. Цукермана і чинником “сімейні негаразди” (-0,40) та віком випробуваних (-0,40). Як бачимо, потреба в переживанні сильних відчуттів притаманна особам більш молодого віку. Можливо, це залишкові явища попереднього, підліткового, періоду. Потреба в переживанні відчуттів не залежить також від визнання сімейних негараздів: або людина не звертає на них уваги, або брак

емоційних переживань у родині підштовхує людину до переживання інших емоцій;

– між темою “гроші й пов’язані з ними проблеми” і чинниками “добровільний відхід від життя” (-0,40) та “втрата сенсу життя” (-0,50). Виходить, що екзистенційні переживання особистості однозначно не пов’язані з матеріальними благами: людина, що не задумується про майбутнє, мало планує й грошові витрати та й узагалі не має особливих бажань, для реалізації яких потрібні були б кошти.

Висновки. Результати проведеного дослідження свідчать про характерний для студентської молоді високий рівень потреби в переживанні емоцій сильної інтенсивності. Студенти прагнуть переживати гострі відчуття, що можуть бути небезпечними з погляду інстинкту самозбереження. Проте не слід забувати про вікові особливості даної групи, що частково пояснюють такий стан речей.

Найбільш напруженим чинником для досліджуваної групи виявилася проблема вибору життєвого шляху. Хоч ця проблема і є природною для даної вікової категорії, утім, таке напруження не можна вважати нормальним. Досить напруженими є чинники “добровільний відхід із життя” (для 18 % опитаних), “сімейні негаразди” (18%) і “нещаслива любов” (14 %). Тривогу викликають високі показники чинника “добровільний відхід із життя”. Такі переживання можуть спричинювати авітальну активність молоді.

Виділено значущі кореляційні зв’язки, що свідчать про взаємопов’язаність чинників “добровільний відхід із життя”, “втрата сенсу життя” і “переживання власної неповноцінності, потворності”. Ідеться, на нашу думку, про визначальні мотиви авітальної активності молоді. До них ще варто було б додати “прагнення до самоствердження”.

Детермінанти авітальної активності, на наше переконання, можуть бути скориговані за допомогою естетичних та акізитивних емоційних переживань, але за умови належного розвитку комунікативних навичок і потреби в спілкуванні.

Література

1. Шнейман Э. Душа самоубийцы / Э. Шнейман ; пер. с англ. – М. : Смысл, 2001. – 315 с.
2. Вагин Ю. Р. Профилактика суицидального и аддиктивного поведения у подростков / Ю. Р. Вагин. – Пермь : Изд-во ПРИПИТ, 1999. – 103 с.
3. Меннингер К. Война с самим собой / К. Меннингер ; пер. с англ. – Ю. Бондарева. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2000. – 480 с. – (Серия “Психология. XX век”).
4. Пилягина Г. Я. К вопросу о клинко-патогенетической типологии аутоагрессивного поведения / Г. Я. Пилягина // Таврический журнал психиатрии. – 2000. – Т. 4. – № 1. – С. 22–24.

5. Суїцидологія. Теорія та практика : зб. наук. статей / за ред. О. М. Морозова, А. Г. Чуприкова. – К. : Вид-во КІВС, 1998. – 188 с.
6. Чуприков А. П. Суїцидологія. Основные термины и понятия : метод. рек. / А. П. Чуприков., Г. Я. Пилягина, В. Ф. Войцех. – К. : Укр. НИИ соц. и су-деб. психиатрии, 1999. – 58 с.

© Александрова О. Г.

РОЛЬОВА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ЯК КРИТЕРІЙ ЙОГО АДАПТОВАНОСТІ У ПРОФЕСІЙНО- ТЕХНІЧНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Л. Є. Бегеза, м. Київ

Адаптація розглядається як процес, що активізує безперервний розвиток особистості. Досліджується проблема рольової ідентичності, яка є невід'ємною складовою соціальної та одним із критеріїв адаптованості практичного психолога професійно-технічного навчального закладу.

Ключові слова: ідентифікація, соціальна ідентифікація, професійна ідентифікація, рольова ідентифікація практичного психолога, фасилітація.

Адаптация рассматривается как процесс, активизирующий беспрерывное развитие личности. Исследуется проблема ролевой идентичности, являющейся неотъемлемой составляющей социальной и одним из критериев адаптированности практического психолога профессионально-технического учебного заведения.

Ключевые слова: идентификация, социальная идентификация, профессиональная идентификация, ролевая идентификация практического психолога, фасилитация.

The process of adaptation activates continuous development of personality. The problem of role identity, which is the constituent of social identity and is one of criteria of adaptation of practical psychologist of collegie educational establishment, is examined in the article.

Key words: identity, social identity, professional identity, role identity of practical psychologist, facilitation.

Проблема. З розвитком суспільства, науки активно розвивається й система профтехосвіти, що зумовлює потребу у високоосвічених, компетентних, конкурентоспроможних фахівцях. Зміни в освітній галузі України, її входження до європейського освітнього простору ставлять перед освітянами завдання не лише щодо впровадження но-